

Warszawa, 30 grudnia 2018

dr hab. Kamil Kuraszkiewicz
Wydział Orientalistyczny
Uniwersytet Warszawski

Recenzja pracy doktorskiej mgr Marka Woźniaka
Doborowe oddziały gwardii i straży przybocznej
jako filar władzy oraz rdzeń królewskich armii Imperium Perskiego
w okresie achemenidzkim
napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Karola Myśliwca

Przedmiotem recenzji jest praca mgr. Marka Woźniaka, poświęcona analizie dogłębnej analizie struktury, uzbrojenia i sposobu działania wybranych oddziałów armii perskiej w okresie achemenidzkim, tj. między VI a IV wiekiem p.n.e. Celem recenzji jest stwierdzenie, czy przedstawiona praca spełnia warunki określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późniejszymi zmianami), tzn. czy stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Przedstawiona praca składa się z dwóch tomów. Tom pierwszy obejmuje dwanaście rozdziałów poprzedzonych wstępem i wprowadzeniem, podsumowanie oraz obszerną bibliografię, na 442 stronach wydruku. Uzupełnienie części tekstowej stanowi tom drugi, zawierający 197 figur wraz ze spisem, podającym jednocześnie odwołania do źródeł ilustracji.

We wstępie (str. 1-19) autor przedstawia pokrótce materiał źródłowy, na którym opiera się jego analiza, oraz obecny stan wiedzy na temat achemenidzkiej wojskowości. Cennym uzupełnieniem prezentacji materiału źródłowego jest zarys

historii kontaktów świata helleńskiego z Orientem, w który autor zwraca uwagę również na to, w jaki sposób kontakty te wpływały na postawę Greków wobec kultury perskiej, a co za tym idzie – na obraz Persji w źródłach greckich. Aspekt ten jest szczególnie istotny, ponieważ teksty greckie stanowią znaczną część materiału źródłowego będącego podstawą rozważań prezentowanych w recenzowanej pracy, a ocena ich wiarygodności ma kardynalne znaczenie.

Wprowadzenie (str. 20-67) jest poświęcone wojskowości Anszanu, Medii i Elamu jako poprzedników imperium perskiego. Autor postrzega historię w każdym aspekcie, również militarnym, jako ciąg przyczynowo-skutkowy; podążając tym torem przedstawia armię perską jako wytwór procesów politycznych, społecznych i militarnych trwających na długo przed dojściem do władzy Achemenidów, wskazując szereg dających się zaobserwować w armii perskiej praktyk i zjawisk, które wywodzą się z wcześniejszych zwyczajów i okoliczności i tylko w takim kontekście można je zrozumieć i prawidłowo zinterpretować. Należy podkreślić, że prowadząc wywód, autor odwołuje się do bardzo obszernego zestawu źródeł (sygnalizowanych we wstępie), dbając o ich precyzyjne wskazanie. Wyraźnie widoczna jest też jego erudycja i doskonała orientacja w tym bogatym i zróżnicowanym materiale.

W rozdziałach I-II (str. 68-101 i 102-174) autor omawia ewolucję armii achemenidzkiej, ze szczególnym uwzględnieniem oddziałów gwardii królewskiej, na tle historii politycznej imperium perskiego od Cyrusa II do Artakserksesa II, rozważając, m. in., przyczyny i skutki reform, a także wzorce, do których nawiązywały wprowadzane modyfikacje. Historia elitarnych oddziałów od czasów poprzedzających powstanie imperium analizowana jest w powiązaniu ze skomplikowaną historią polityczną, której skutkiem było kształtowanie się perskich wojsk pod wpływem dwóch, wyraźnie odmiennych, tradycji. Z pierwszej z nich (elamicko-irańskiej), wywodzili się ciężkozbrojni tarczownicy. Druga (scyto-medyjska, sama w sobie będąca syntezą tradycji koczowniczych ludów wielkiego stepu i ludów północnego Zagrosu) była bardziej zróżnicowana, lecz kładła nacisk na jazdę. Naturalnie każdy z tych dwóch głównych składników armii perskiej miał specyficzną strukturę, uzbrojenie i sposób walki, natomiast połączenie ich w jeden sprawnie funkcjonujący mechanizm było niewątpliwym osiągnięciem perskich władców.

Zestawiając źródła tekstowe, ikonograficzne i archeologiczne, autor rekonstruuje strukturę organizacyjną jednostek gwardii i stosowaną przez nie taktykę,

a także ich umundurowanie i uzbrojenie, zwracając szczególną uwagę na ich aspekty funkcjonalne. Niejako podsumowaniem i praktycznym zastosowaniem tej części rozprawy jest zamykająca rozdział III drobiazgowa analiza wizerunków gwardzistów w królewskich reliefach. Wychodząc od dotychczasowych ustaleń, autor nie tylko interpretuje poszczególne elementy tych przedstawień, ale także wyciąga wnioski dotyczące zagadnień na pozór odległych od ikonografii, takich jak funkcjonalna struktura pałacu, organizacja gwardii, czy jej struktura dowodzenia.

W rozdziale III (str. 175-192) autor rekonstruuje bardzo istotne, lecz trudno uchwytnie w źródłach aspekty perskiej armii: werbunek, szkolenie żołnierzy i drogę awansu. Wobec fragmentaryczności informacji zawartych w źródłach (a także – niekiedy – ich wątpliwej wiarygodności) przeprowadza ich krytyczną analizę, a także posiłkuje się odwołaniami do rozwiązań poświadczonych w innych kulturach (nawet tak odległych jak feudalna Japonia czy szlachecka Rzeczpospolita); należy jednak podkreślić, że odwołania te najczęściej wynikają z czysto praktycznych zbieżności, np. w sposobie wykorzystania takich czy innych rodzajów broni, a autorowi, jak się wydaje, udało się nie popaść w przesadę i oprzeć pokusie szukania zbyt daleko posuniętych analogii.

Po części wbrew tytułowi, rozdział IV (str. 193-208) nie ogranicza się do omówienia zadań straży przybocznej w czasie pokoju; jest to zrozumiałe, ponieważ zadania te były ściśle związane ze specyfiką funkcjonowania i sposobu walki poszczególnych oddziałów składających się na straż przyboczną. Autor analizuje możliwości i predyspozycje tych jednostek i zestawia je z szeregiem dokumentów zawierających (niestety, szczątkowe i – jeśli są rozpatrywane w oderwaniu od innych źródeł – niejasne) informacje na ten temat.

W rozdziałach V-VIII (str. 209-309) autor omawia szczegółowo poszczególne jednostki gwardii i straży przybocznej – „nieśmiertelnych“, straż pieszą i konną oraz konnicę „krewnych i przyjaciół królewskich“. W tej części szczególną uwagę poświęcono uzbrojeniu i wyposażeniu żołnierzy, z licznymi odwołaniami do źródeł ikonograficznych i znalezisk elementów broni i uzbrojenia. Uwagę zwraca niezwykle interesująca dyskusja na temat praktycznych właściwości materiałów i rozwiązań technicznych stosowanych w ich konstrukcji, a autor wykazuje się imponującą wiedzą praktyczną w tym zakresie, łącznie z odwołaniami do źródeł etnograficznych. Omawiając szczegóły konstrukcyjne poszczególnych elementów wyposażenia, autor

zwraca uwagę na możliwości, jakie dawały one żołnierzom, oraz wynikające z nich ograniczenia. Taka analiza, z uwzględnieniem aspektów funkcjonalnych, dała autorowi w niektórych przypadkach podstawę do krytycznej interpretacji źródeł pisanych.

Rozdział IX (str. 310-329) jest poświęcony taktyce stosowanej przez wojska Achemenidów w czasie działań wojennych; zestawiając informacje zawarte w źródłach pisanych (głównie helleńskich) i ikonograficznych (głównie perskich) z wnioskami wypływającymi z analiz zawartych we wcześniejszych rozdziałach, autor odtwarza rozmieszczenie poszczególnych jednostek oraz sposoby walki achemenidzkiej armii i porównuje je z rozwiązaniami stosowanymi przez jej przeciwników, a także przez inne wojska starożytne.

Kolejne dwa rozdziały zawierają omówienie reform wprowadzonych w armii perskiej w okresie późnoachemenidzkim: rozdział X (str. 331-364) dotyczy zmian w zakresie uzbrojenia i struktury armii, zaś rozdział XI (str. 365-380) – wynikających z nich zmian w taktyce; modyfikacje te wynikały z jednej strony ze zmieniających się (choćby w wyniku rozwoju technologicznego) warunków pola bitwy. Szczególną zasługą autora jest tutaj interpretacja źródeł pisanych (przede wszystkim dotyczących zmagania wojsk Dariusza III z armią Aleksandra Macedońskiego) w świetle przedstawionych w poprzednich rozdziałach analiz.

W ostatnim, dwunastym rozdziale (str. 381-405) omówione zostało funkcjonowanie irańskiej gwardii i straży przybocznej w armii Aleksandra Wielkiego; autor zestawia informacje zawarte w źródłach klasycznych z wiedzą na temat funkcjonowania wojsk achemenidzkich i identyfikuje elementy perskiej sztuki wojennej, które zostały (lub miały zostać) zastosowane w armii macedońskiej.

Pracę zamyka podsumowanie (str. 406-415), w którym autor krótko i rzeczowo przedstawia swoje wnioski i przemyślenia, oraz obszerna (str. 416-442) bibliografia.

Recenzowane dzieło imponuje zakresem i dogłębnością analiz, ze szczególnym uwzględnieniem ich praktycznych i technologicznych aspektów. Uwagę zwraca potoczny, miejscami niemal gawędziarski styl, który z pewnością doskonale sprawdziłby się w opowieści przy ognisku, można się jednak zastanawiać, czy jest on najbardziej odpowiedni w przypadku pracy naukowej. Taki sposób pisania, przy ogromnej ilości podawanych informacji, nieco przytłacza, zwłaszcza z harwardzkimi przypisami rozbijającymi ciągłość narracji. To, w połączeniu z płaską strukturą tekstu

(autor zdecydował się wyróżnić dwa poziomy nagłówków) oraz brakiem indeksu (zrozumiałym w przypadku pracy doktorskiej, będącej w gruncie rzeczy manuskrytem) sprawia, że jest poruszanie się w jej obrębie nie należy do najłatwiejszych. Pewne zastrzeżenia budzi strona redakcyjna pracy – widoczne są pomyłki typograficzne, ale i brak staranności (czy też może nadmierny pośpiech) w konstruowaniu zdań. Drażni też, na przykład, stosowanie żeńskiego zaimka wskazującego w narzędniku (tą) tam, gdzie powinien on być użyty w bierniku (tę); o ile zjawisko to (często dziś, niestety, spotykane) można tolerować w języku mówionym, to w pisanim (zwłaszcza naukowym) jest nie do przyjęcia. Ponadto zauważalna jest niekonsekwencja w oznaczaniu części pracy: w spisie treści występuje „Wprowadzenie” obejmujące dwa podrozdziały, natomiast w samym tekście podrozdziały te występują jako niezależne byty (podobny los spotkał zresztą rozdziały I–XII, z których w tekście – inaczej niż w spisie treści – przetrwały jedynie tytuły, bez numeracji). Wszystkie te mankamenty jednak są łatwe do usunięcia i nie odnoszą się do meritum.

Podsumowując, uważam, że oryginalny wkład badawczy autora w studia nad aspektami militarnymi Imperium Perskiego nie budzi wątpliwości, a recenzowana praca – mimo wskazanych wyżej niewielkich niedoskonałości – spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim w obowiązujących przepisach. Dlatego z pełnym przekonaniem wnioskuję o dopuszczenie mgr. Marka Woźniaka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

